

EPOCA DE ÎNCEPUT A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN CARTIERUL HERĂSTRĂU

115 ANI DE LA ÎNFIINȚAREA ȘCOLII NR. 12

VIOLETA DRĂGUȘANU*

Alegerea unei teme se bazează în proporții variabile pe două categorii de motive, obiective și subiective. În cazul nostru, o serie de factori au constituit impulsul obiectiv al alegerii. Tema este oarecum inedită, până acum școala din Herăstrău fiind cuprinsă în două analize de tip monografic: cea alcătuită de învățătoarea Constanța Vasiliu-Belmont în 1940 și cea scrisă de un grup de cadre didactice de aici în 1967¹. Un alt factor ce a constituit impulsul obiectiv al alegerii a fost acela că principalul fond documentar, arhiva instituției, se află în școală și ea acoperă (cu unele goluri, ce-i drept!) întreaga sa perioadă de existență, de la 1888 și până astăzi. Motivele de natură subiectivă s-au concentrat în jurul sentimentului de datorie profesională precum și al imboldului afectiv, produse de ideea redactării unui studiu despre epoca de început a școlii în care îmi desfășor activitatea didactică.

Conținutul comunicării noastre se structurează pe următoarele paliere de analiză:

- prezentarea istorică generală a evoluției școlii și a dinamicii demografice, sociale, economice și culturale a comunității locale din perioada 1888-1918;
- reliefaarea structurii școlii (tipul de unitate de învățământ, programele de învățământ, structura posturilor didactice și de conducere, caracteristicile esențiale ale efectivelor de elevi pe clase) și a laturii sale umane (corpul didactic și elevii);
- performanțele (promovabilitatea, activitățile și rezultatele didactice ori extrașcolare de excepție, atât ale elevilor cât și ale profesorilor) și neîmplinirile

* Profesoară la Școala Nr. 12, București.

1. În 1940, învățătoarea Constanța Vasiliu-Belmont a redactat o schiță monografică a cartierului Herăstrău, în care școala ocupă un loc marginal (la fel ca și o altă instituție fundamentală a comunității, biserica), atenția autoarei fiind concentrată pe istoricul cartierului, pe starea materială și socială a localnicilor, pe obiceiurile și tradițiile lor specifice, precum și pe legăturile cu evoluția urbanistică și economică a Capitalei. (Vezi, Constanța Vasiliu-Belmont, *Cartierul Herăstrău. Monografie* (manuscris), în *Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC)*, fond "Ministerul Culturii Naționale. Direcția școlilor. Școlile primare rurale din București și județul Ilfov", dosar 655, anul 1942.) La mijlocul anilor 1960, cadrele didactice din Herăstrău au primit de la autoritățile de resort de la nivelul municipiului sarcina de a elabora o monografie a școlii lor, ca parte a unei opere vaste, care să reunească asemenea studii pentru toate instituțiile de învățământ preuniversitar din raionul "30 Decembrie". (*Monografia instituțiilor școlare. Raionul "30 Decembrie"*, IV, Ministerul Învățământului, București, 1967).

din viața școlii (repetenții, cazurile de indisciplină, abandonul școlar, faptele antisociale, greutățile materiale și de dotare);

- analiza influențelor pe care le-a avut asupra școlii cadrul legislativ și decizional global din societate, și în special cel din sistemul românesc de învățământ (legi ale învățământului, politici bugetare, programe și măsuri sociale, decizii privind dezvoltarea economică și urbanistică a comunității, etc.);

- identificarea interacțiunilor biunivoce specifice simbiozei dintre școală și comunitatea locală.

Înțelegând școala ca un organism viu, ancorat profund în realitatea socială, cu o dinamică accentuată, condiționată major de evoluția generală a societății și de cea particulară a comunității locale, considerăm drept punctul major de interes al cercetării noastre simbioza dintre instituția de învățământ și cătunul/cartierul Herăstrău. Școala a trăit dintotdeauna în ritmul comunității locale, determinând pozitiv la rândul său direcția și cadența dezvoltării acesteia. Identificarea și înțelegerea legăturilor mai mult sau mai puțin vizibile și directe dintre Școala nr. 12 și comunitatea locală a reprezentat miza majoră a cercetării noastre.

Lucrare complexă de cercetare, studiul monografic reclamă îmbinarea armonioasă a metodei istorice de analiză cu metoda comparativă, demersul biografic și analiza de caz. Comunicarea de față și-a propus să depășească nivelul unei simple prezentări a datelor colectate din arhive și biblioteci, și să oglindească într-o cât mai mare măsură contribuția noastră personală la completarea și clarificarea unor aspecte privind etapa de început a școlii din Herăstrău (1888-1918).

Din punct de vedere științific, cercetarea noastră aduce informații noi (în principal datorită studierii unor documente inedite) și concluzii originale asupra istoriei uneia dintre instituțiile de învățământ din Capitală. Printr-o extensie naturală, studiul nostru cuprinde și date generale cu privire atât la istoria învățământului bucureștean cât și la trecutul comunității locale din Herăstrău la cumpăna dintre secolele XIX și XX.

Arheologii au argumentat existența unei așezări în Herăstrău la începutul epocii medievale. Evoluția socială și economică a zonei este influențată în mod determinant de includerea ei printre proprietățile mănăstirii, astăzi dispărută, aflată pe o insulă (așa-zisa "Insulă a trandafirilor") din mijlocul lacului Herăstrău. Exploatând pădurea seculară din partea de nord-vest a lacului, călugării au creat, conform tradiției istorice, numele satului - *Fierăstrău*, devenit în timp, *Herăstrău*². Expropriată în 1863, moșia Herăstrău a fost parțial distribuită drept loturi, în 1864, țiganilor robi fie ai mănăstirii, fie ai familiei Golescu, precum și celor care lucraseră la construirea Casei de Depuneri din București. Tot atunci au fost îm-

2. C. Vasiliu-Belmont, *op. cit.*, fila 429. Tradiția istorică amintește de o moară de apă construită undeva între podul Bâneasa de astăzi și resaurantul "Pescăruș", care punea în mișcare și fierăstraie mecanice. În timp, o caracteristică de pronunție specifică zonei subcarpatice sudice, a transformat sunetul "f" inițial în "h" (la fel ca în cazul verbului "a fi", pronunțat aici și "a hi"), iar denumirea zonei se fixează în forma "Herăstrău". (*Monografia instituțiilor școlare...*, IV, 1967, p. 3.)

proprietăriți aici și țărani clăcași români³. Alături de cele câteva bordeie ale țăranilor clăcași și de sălașele țiganilor foști robi ai mănăstirii, au apărut noi locuințe, luând astfel naștere vatra așezării. Cu o suprafață totală de 770 de hectare, cătunul astfel creat, purtând numele de Herăstrău, a fost inclus în comuna rurală Băneasa, din plasa Dâmbovița, județul Ilfov. Până la primul război mondial, cătunul se va extinde ca urmare a unei creșteri naturale, îmbogățindu-se cu un nou cartier, Însurăței, locuit, așa cum numele ne indică, de familii tinere. La extinderea cătunului au contribuit și noile împroprietăriri de care au beneficiat, după 1878, veteranii și urmașii celor căzuți în Războiul de independență.

Zonă rurală din imediata apropiere a Capitalei, de un pitoresc aparte creat de îmbinarea fericită a strălucirii calde a lacurilor cu umbra răcoroasă a pădurii, cătunul Herăstrău a beneficiat în secolul al XIX-lea de avantajele economice aduse de poziționarea sa geografică. De exemplu, în 1849, "Vestitorul românesc" publica numeroase anunțuri ce recomandau ținerea "curei de struguri" la "frumoasa vierie a Herăstrăului" a lui Costache⁴. Nu întâmplător, după 1871 tramcarul (un fel de tramvai tras de cai) introdus în București făcea curse ocazionale la Herăstrău, cât și la Băneasa și Mogoșoaia⁵.

O dinamică pozitivă și în ritm susținut a comunității locale nu putea fi însă asigurată doar de veleitățile turistico-recreative ale Herăstrăului. O minimă modernitate și o oarecare prosperitate sunt aduse aici prin înființarea de ateliere și întreprinderi industriale. Cea mai importantă astfel de întreprindere din zonă era Fabrica de glucoză belgo-română "Herăstrău", creată în 1903, în baza legii de încurajare a industriei din 1887, care stipula că sunt scutite de impozite și de taxe vamale la importul de mașini, au reducere de taxe la transportul feroviar și primesc până la 5 hectare de teren în folosință gratuită pentru 90 de ani, acele întreprinderi cu un capital de minimum 50 000 de lei și peste 25 de lucrători. Dezvoltarea economică a zonei a produs o creștere accelerată a populației cătunului Herăstrău, care la aproape două decenii de la momentul fondator al împroprietăririlor din 1864, număra deja 100 de familii împărțite, în mod egal, între vatra veche a așezării și zona nouă, așa-zisă "a Însurățeilor"⁶.

Această importantă presiune demografică, conjugată cu spiritul reformator și iluminist imprimat învățământului românesc de legea din 1864, a făcut ca, sub mandatul lui Titu Maiorescu, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să decidă înființarea, în 1888, a școlii primare rurale din cătunul Herăstrău. Principiile generoase și modeme legiferate în 1864, începeau astfel, după mai bine de 20 de ani, să se materializeze și pentru locuitorii acestui cătun din marginea Capitalei.

Temelie a școlii moderne românești, "Legea asupra instrucțiunii" (aprobată de legislativ în decembrie 1864 și aplicată cu începere din septembrie 1865)

3. C. Vasiliu-Belmont, *op. cit.*, fila 428.

4. Cf. F. Georgescu, *op. cit.*, p. 323.

5. *Ibidem*, p. 332.

6. ANIC, fond" Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Divizia școlilor. Școlile primare rurale din județul Ilfov", dosar 4823, anul 1889, fila 166.

instituia caracterul obligatoriu, gratuit, unitar și nediscriminatoriu al învățământului primar între 8 și 12 ani. În mesajul adresat la 6 decembrie 1864 celor două corpuri legiuitoare, domnitorul Alexandru Ioan Cuza sublinia spiritul novator și modernizator al acestei legi:

Legea instrucțiunii publice introduce un larg sistem de învățământ pentru toate clasele societății. Instrucția primară, plătită din fondurile de binefacere ale statului, este obligatorie și gratuită pentru toți copiii de ambe sexe. Și astfel, nu mai târziu decât într-un an, pe toată suprafața României nu va mai exista un singur oraș, orășel sau sat care să nu aibă școala sa, care să nu poată îndestula tânăra generație cu pâinea intelectuală.⁷

La rândul său, Constituția din 1866 consfințează, în articolul 23 că: "*învățătura primară va fi obligatorie pentru tinerii români, pretutindeni unde se vor afla institute și școli primare*".⁸

Rurale ori urbane, școlile primare aveau aceeași programă cu 9 materii (citirea, scrierea, gramatica, aritmetica, istoria națională, geografia, igiena, dreptul administrativ și catehismul) studiate în 4 ani de către elevii de la sat și în doar 3 ani de către cei de la oraș. Diferențe au apărut și în repartizarea cadrelor didactice: câte un învățător pentru fiecare școală din mediul rural și câte un institutor pentru fiecare clasă din școlile primare urbane de băieți și două institute pentru fiecare școală primară urbane de fete⁹. Școala primară era finanțată atât de stat (care asigura salariile personalului didactic și administrativ și subvenții pentru rechizite și manuale către elevii săraci), cât și de comunități locale (primăriile se îngrijeau de baza materială a școlilor, de la local și material didactic și până la iluminat și încălzit). Finalizarea cursului primar se realiza printr-un examen în vederea obținerii certificatului de absolvire. Întregul învățământ primar era în responsabilitatea personalului de conducere (revizori, subrevizori și directori) și a cadrelor didactice (învățători și institutori), sub supravegherea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice¹⁰.

Proclamația ministrului Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice, Cariadgi, din 1865, îndemna pe locuitorii țării să-și trimită copiii la școală: "*La școală dar toți copiii, băieți și fete, că așa zice legea, și numai de la școală e mântuirea!*"¹¹ A

7. "Monitorul Oficial", nr. 274, 8 decembrie 1864, p. 1303.

8. Mihai Bordeianu și Petru Vladcovschi, *Învățământul românesc În date*, Editura Junimea, Iași, 1979, p. 212. Principiul generos al obligativității învățământului primar nu poate fi aplicat în spiritul și litera legii din 1864, în măsura în care, după opinia oficială a ministrului Instrucțiunii Publice, Christian Tell, din 1872: "*Statul nu dispune de suficiente localuri de școli și de un număr suficient de învățători.*" Concluzia ministrului Tell vizează tocmai o renunțare la acest principiu exigent al legii. (*Ibidem*, p. 332.)

9. Ilie Popescu- Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucțiunii publice din 1864*, Editura Didactică și Pedagogică (EDP), București, 1963, pp. 65-67.

10. Un rol special în supravegherea administrativă a școlilor primare, dar fără absolut nici o atribuție în domeniul didactic, îl avea Comitetul școlar al comunei. (*Ibidem*.)

11. *Ibidem*, p. 109. De fapt, legiuitorii n-au legat succesul noului sistem al învățământului primar de bunăvoința locuitorilor și de capacitatea lor de a înțelege importanța școlii, legea conținând măsuri

aduce "școala mântuitoare" în viața locuitorilor țării a devenit una dintre provocările și obsesiile guvernelor de până la primul război mondial, marea majoritate a miniștrilor de resort gândind proiecte legislative ce-și propuneau ameliorarea învățământului primar¹².

Spre a întregii imaginea asupra a ceea ce a însemnat pentru școala românească această epocă, să urmărim concluziile la care a ajuns, în urma unei ample analize, Comisia de reorganizare a învățământului rural, creată în 1889 de către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret. Deși școlile rurale erau considerate unanim drept "*așezăminte naționale cu menirea de a da fiilor și fiicelor de săteni educație sănătoasă, instrucție completă și solidă și începuturi de aplicațiuni practice*"¹³, raportul acestei comisii ministeriale recunoștea că pentru învățământul sătesc s-a făcut puțin și el "*a rămas părăsit între cele cinci-șase articole ale legii din 1864*"¹⁴. În fapt, starea școlilor rurale era deplorabilă: "*Cine a trecut în plimbare prin sate a putut vedea că localul școlii seamănă mai mult a adăpost de vite decât a vatră de cultură*"; Umede și întunecoase, cele mai multe dintre ele erau spații închiriate ori donate de către proprietari, situate pe la marginile localității lor ori prin cătune risipite, cu un mobilier rudimentar (adesea fără catedră și cu bănci lacute din scânduri prinse în țaruși bătuti în pământ)¹⁵. Această stare materială grea a școlilor sătești era rareori compensată de calitatea și de dăruirea învățătorilor lor, cel mai adesea aceștia aveau o cultură slabă și exercitau asupra elevilor metode de "*tortură mintală și corporală*". Nu este deci de mirare că învățământul rural avea în epocă rezultate slabe: doar 10% dintre copiii de vârstă școlară frecventau cursurile primare, iar la sfârșitul fiecărui an școlar promovau, în medie, doar 2% dintre ei. Concluzia raportului era severă: școala nu a reușit încă să se impună în lumea satului românesc drept o instituție fundamentală.

Principiul obligativității învățământului înscris în Constituție și în Legea instrucțiunii publice din 1864, a rămas o frază sunătoare, sau l-a învrăjbit pe sătean cu școala, astfel încât școala nu are alt împotrivor mai aprig decât el. [...] Pe sătean nu-l interesează școala rurală, nu simte existența ei, iar statul vrea să-i ia copilul de la muncă, să-l ducă la școală, ca să-și piardă vremea.¹⁶

eficiente de constrângere: amenzi pentru părinți ai căror copii lipseau fără un motiv legal de la școală, recensăminte anuale ale copiilor realizate de cadrele didactice și controlate de revizori, precum și interdicția de a angaja în industrie copii sub vârsta de 12 ani. (*Ibidem*, p. 96.)

12. O serie impresionantă de proiecte de modificare a legii instrucțiunii din 1864 a fost lansată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fără ca vreunul să fi fost însă materializat legislativ. Miniștrii de resort care au patronat astfel de proiecte legislative au fost: 1. Strat (1866), Alexandru Crețescu (1869), P.P. Carp (1870), Christian Tell (1872), Titu Maiorescu (1876 și 1891), Vasile Conta (1880), V.A. Urechea (1881), DA Sturdza (1886), C. Boerescu (1889), Petru Poni (1891 și 1896) și Tache Ionescu (1893).

13. *Proiect de reorganizare a învățământului rural elaborat de Comisia Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice*, Tipografia Curții Regale, București, 1889, p. 9.

14. *Ibidem*, p. 21.

15. *Ibidem*, p. 22.

16. *Ibidem*, pp. 22-24.

Situația dificilă în care se afla învățământul primar rural, radiografiată de comisia ministerială din 1889, era confirmată de datele statistice publicate în 1890, în raportul "Școlile noastre sătești. Localurile". Conform acestuia, în anul școlar 1888/1889 din 508766 de copii de vârstă școlară din mediul rural, doar 24,38% (adică 122 863) au fost înscriși la cursuri, iar dintre ei numai 88 036 (71,6%) s-au prezentat la examenele finale. Starea materială a învățământului rural era de asemenea îngrijorătoare, de vreme ce din 2912 de școli, doar 949 puteau fi considerate a avea localuri bune. Autorii acestui studiu ajung la concluzii privind soarta școlii din mediul sătesc asemănătoare celor enunțate în raportul din 1889:

Țăranul uită aproape tot ceea ce a învățat la școală, fiindcă el nu e împins a-și reaminti mereu cele învățate. [...] Pentru țăran școala nu e atât de folositoare ca pentru meșteșugar ori pentru neguțător, care au în practica vieții lor zilnice mai multă trebuință de cunoștințe. [...] Pentru mulți învățământul e un lux, un lucru bun și frumos, dar lipsit de valoare practică.¹⁷

În acest context politico-social al învățământului românesc, dominat de entuziasm și de spirit reformator, dar și de mari greutate materiale, și-a început existența, în 1888, școala primară din cătunul Herăstrău. Printr-o adresă oficială datată la 5 septembrie 1888, revizorul școlar LC.Mihalcea solicita ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Titu Maiorescu, să aprobe înființarea unei școli în acest cătun, pentru al cărei local și mobilier revizorul afina că s-a îngrijit din vreme¹⁸. Încă din 1878, cu ocazia împrumuturilor către veteranii și urmașii eroilor din Războiul de independență, guvernelor repartizase un teren de 5 000 m² către primăria din Băneasa destinat ridicării unei școli primare în Herăstrău. Primăria a întârziat însă decizia construirii unui local de școală timp de 10 ani, situație ce reflectă nu atât lipsa de entuziasm a localnicilor față de ideea creării școlii, cât starea lor de profundă sărăcie¹⁹.

Școală primară mixtă, instituția din Herăstrău avea un local propriu, construit în 1887 de autoritățile locale ale comunei Băneasa, compus dintr-o singură sală de clasă, o cancelarie și o cameră de locuit pentru învățătoare. În primul său an de activitate, școala a funcționat cu doar 32 de elevi, repartizați pe două nivele de studiu, clasa I (25 elevi) și a II-a (7 elevi), sub îndrumarea învățătoarei Zoe Eliad, deși cătunul avea aproximativ 100 de familii²⁰. Elevii erau evaluați la clasa

17. *Școlile noastre sătești. Localurile*, Tipografia Curții Regale și Tipografia F. Gobl și Fii, București, 1890, pp. 5-6.

18. În același document, revizorul LC. Mihalcea solicită aprobarea înființării de școli și în alte două cătune ilfovene: Dobroiești (comuna Pantelimon) și Progresul (comuna Dudești). (ANIC, fond "Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Divizia școlilor. Școlile primare rurale din județul Ilfov", dosar 4375, anul 1888, fila 236.)

19. Un argument în acest sens este că tot în 1878 primăria a mai primit un teren destinat construirii unei biserici în Herăstrău, edificiu realizat de asemenea tot după un deceniu. (*Monografia instituțiilor școlare...*, IV, 1967, p. 3.)

20. *Arhiva Școlii nr. 12*, fond "Cataloge", dosar 1, anul 1888/1889.

I la: "cunoașterea literelor, lectură, scriere, numărare, rugăciune, poezie și lucrul manual", iar la clasa a II-a la: "citirea cu înțelegere, religia, calculul, scrierea caligrafică, scrierea după dictare și lucrul de mână"²¹. Școlarizând anual în clasa I peste 10 elevi și păstrându-și cât mai mulți elevi în clasele următoare, învățătoarea Zoe Eliad reușea ca în anul școlar 1891/1892 să completeze structura celor 5 clase obligatorii ale învățământului primar rural. În acest an școlar cursurile erau frecventate de 39 de elevi, repartizați astfel: 14 în clasa 1, 15 în a II-a, 5 în a III-a, 3 în a IV-a și doar 2 elevi în a V-a²². Cei ce promovau primele două clase, își desăvârșeau instrucția primară în clasa a III-a cu: "lectura, gramatica, religia, aritmetica, geografia, caligrafia, dictarea și lucrul de mână (pentru fete)", în clasa a IV-a cu "citirea, gramatica, religia, geografia, istoria patriei, aritmetica, scrierea, desenul și lucrul de mână", iar în clasa a V-a cu "lectura, limba română, istoria patriei, aritmetica, geografia, geometria, științele naturale și desenul"²³.

Programa cursului elementar aplicată în această perioadă prevede a o repartizare echilibrată a orelor de predare-învățare între obiectele de studiu. La clasa 1 ea impunea un program săptămânal care combina 12 ore de scriere și de citire, 4 de aritmetică, 2 de religie și o jumătate de oră de muzică vocală. Numărul orelor săptămânale dedicate limbii române se reducea la câte 8 pentru fiecare dintre următorii ani de studiu, câtă vreme aritmetica, religia și muzica vocală își păstrau aceeași pondere. Din clasa a III-a, elevii studiau și geografia, din cea de-a IV-a istoria și desenul, iar dintr-a V-a geometria și științele naturale. Școala funcționa câte 3 ore de dimineață (de la 9 la 12) și alte 2 ore după-amiaza (între 14 și 16), pe baza unui orar specific sistemului de predare simultană, care respctă principiul ca toate clasele să aibă aceleași obiecte în același interval de timp²⁴.

În perioada de până la 1918, efectivele școlii cresc oarecum constant, în ciuda unor momente în care erau înscriși mai puțini elevi decât în anii școlari precedenți. An de an în singura sală de clasă, cu cele două rânduri de bănci de câte șapte locuri, se înghesuiau între 29 (în 1892/1893) și 125 de elevi (în 1917/1918), clasa 1 reunind între 14 (în 1890/1891) și 55 de elevi (în 1917/1918)²⁵.

Tot din datele statistice înțelegem că în ceea ce privește îndeplinirea misiunii de a aduce lumina învățaturii pentru toți copiii comunității, școala din Herăstrău mai avea încă multe de făcut. De exemplu în 1892, dintre cei 167 de copii de vârstă școlară din cătun, doar 29 erau înscriși în sistemul de învățământ și frecventau cursurile școlii²⁶. Recensământul realizat de învățătoarea Eliad în 1893

21. *Ibidem*.

22. *Ibidem*.

23. *Ibidem*, dosarele 2, 3 și 4, anii 1889-1892.

24. *Proiect de reorganizare a învățământului primar rural. Programa cursului elementar*, București, 1889, pp: 91-92.

25. Vezi Anexa B, "Tabel statistic privind evoluția efectivelor școlii în perioada 1888-1918".

26. ANIC, fond "Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Divizia școlilor. Școlile primare rurale din județul Ilfov", dosar 476, anul 1892, fila 422.

identifica 47 de copii ajunși la vârsta de a merge la școală, dar în același an în septembrie luau loc în bănci, ca elevi ai clasei I, doar 30 dintre ei²⁷.

Școala are probleme mari și în a-și păstra elevii pe parcursul celor 5 clase obligatorii. De la un an ța altul, numărul elevilor care-și continuau studiile era într-o severă scădere. Să urmărim evoluția primei generații de absolvenți ai școlii: în 1 888, au intrat în clasa I 25 de copii, dar dintre ei, în anii ce au urmat vor continua în clasa a II-a doar 10, în a III-a 5, în a IV-a 3, pentru ca în 1892, în clasa a V-a, ultima din școala primară rurală, să nu se înscrie nici un elev. Nici cea de-a doua generație nu are o evoluție mai bună: dintre cei 23 de noi școlari din 1889, 14 vor urma clasa a II-a, 5 a III-a, 2 a IV-a, aceiași doi copii care, în 1893/1894, parcurgeau și clasa a V-a, devenind astfel primii elevi ce au frecventat întreg ciclul primar în școala din Herăstrău²⁸.

În măsura în care în această perioadă procentul global de promovabilitate se situa în Herăstrău către 80%, cauza principală a depopulării școlii către clasele sale superioare o constituia faptul că în marea lor majoritate cei ce abandonau cursurile luau această decizie după ce dobândeau, în primele două clase, deprinderile esențiale ale scrisului, cititului și calculului aritmetic simplu. Lipsiți de resursele materiale necesare "ținerii" copiilor lor la școlile secundare din București și neîncredători în șansele de ameliorare a statutului lor social și profesional pe calea grea, dar sigură a învățaturii, locuitorii din Herăstrău (ca de altfel majoritatea celor din mediul rural), hotărâu să-și priveze copiii de carte. Considerată o activitate inutilă după momentul descifrării tainelor literelor și cifrelor, învățătura era înlocuită cu munca, pe ogor, în ateliere ori în prăvălii și casele înstărite, un efort prin care copiii contribuiau substanțial la supraviețuirea economică a familiilor lor. Putem să ne dăm seama către ce destine profesionale puteau să viseze copiii Herăstrăului în această epocă, trecând în revistă meseriile părinților lor consemnate în registrele matricole: plugar, muncitor, meseriaș, lăptar, ghețar, cojocar, odăieș, căruțaș, menajeră, dar și comerciant, cârciumar, vătășel, morar ori chiar funcționar. De notat că în larga lor majoritate acești părinți erau analfabeci.

Sărăcia cătunului, mentalitățile ostile învățaturii manifestate de localnici, cât și precaritatea localului școlii, sunt principalele elemente care creau un context dificil desfășurării activității didactico-educative în Herăstrău. Cu dăruire și stoicism, învățătoarele din acei ani de început: Zoe Eliad (I 888-1894), venită aici direct de pe băncile școlii normale, Alexandrina Tănăsescu-Diaconescu (1894-1915), primul cadru didactic ce se pensionează de la școala din Herăstrău, Sofia Tudoran (detașată aici între 1899-1901) și învățătorul Ștefan Cosâmbescu (1915-1926), au reușit să-și îndeplinească nobila misiune de dascăl, definită în epocă astfel:

27. Arhiva Școlii nr.12, fond "Registre matricole", dosar 1, anii 1888-1893.

28. *Ibidem*, fond "Cataloage", dosarele 2-6, anii 1889-1894.

Folosul cel mare și dăinuitor al Învățământului e tăria minții care rezultă din gimnastica intelectuală, pe care o face copilul timp de mai mulți ani sub conducerea unui om care nu uită că știința, orcât de folositoare este prin ea însăși, mai alcs în școala primară, e mai presus de toate un mijloc de educație²⁹.

De la înființare și până în 1919, școala a funcționat cu un singur post de învățător titular. Primul cadru didactic din Herăstrău, Zoe Eliad, a avut de înfruntat și adversitatea unui localnic, I. Harhoi, care în anii 1888-1889 spera să ocupe postul de învățător din cătun. Într-una dintre numeroasele sale petiții către revizorul școlar și minister, el cerea numirea în Herăstrău a unui învățător, "care să aibă cunoștințe de agricultură, deoarece satul a dat 4 pogoane școlii pentru a face pe ele pepinieră" și mutarea Zoei Eliad la o școală de fete³⁰. În nota de informare trimisă către minister ca răspuns la petițiile repetate ale lui Harhoi, revizorul școlar Mihalcea o susținea ferm pe Zoe Eliad, afinnând că "este o bună învățătoare ce își îndeplinește datoria cu ze"³¹. Catalogele vremii ne arată că revizorul Mihalcea nu s-a înșelat: Zoe Eliad a fost o învățătoare exigentă și capabilă de a-i mobiliza pe elevii săi către obținerea de rezultate bune. De exemplu, la încheierea anului școlar 1894/1895, dintre cei 40 de elevi ai școlii, 7 au rămas repetenți (6 în clasa I și 1 în a II-a), iar mediile anuale cele mai mari erau de 6,97 la clasa I; 7,79 la a II-a; 7,37 la a III-a și 7,29 la a IV-a³².

Prin seriozitate și exigentă, învățătoarele și învățătorii Herăstrăului își vor consolida un statut binemeritat în comunitate. Datorită lor, școala devenea treptat una dintre instituțiile respectate în cătunul Herăstrău, alături de biserică. În această epocă relațiile dintre școală și biserică erau de colaborare în spre realizarea obiectivelor oarecum comune de ridicare spirituală și materială a locuitorilor. Întrepătrunderea dintre cele două instituții era ilustrată de predarea religiei, ca obiect de studiu, de către preotul din sat, de participarea elevilor, în mod organizat, la marile sărbători din calendarul creștin ortodox, dar și de asumarea, în condiții excepționale, a rolului de învățător de către preot³³.

Spre deosebire de preoți, cadrele didactice erau asimilate din punct de vedere social cu funcționarii publici. Ca bugetari, învățătorii din mediul rural erau și ei plătiți de către stat, în baza unei grile de salarizare care combina nivelul de studii, cu funcția exercitată și vechi mea. În 1889, Zoe Eliad primea lunar un salariu de 54 de lei, rezultat din retribuția de 60 de lei, căreia i se aplica o reținere de 10% pentru Casa pensiilor.³⁴ Cu peste 10 ani de vechime, Învățătoarea Ale-

29. *Școlile noastre sâtești. Localurile*, București, 1890, p. 13.

30. ANIC, fond "Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Divizia școlilor. Școlile primare rurale din județul Ilfov", dosar 4823, anul 1889, fila 166.

31. *Ibidem*, fila 165.

32. Arhiva Școlii nr. 12, fond "Registre matricole", dosar 2, anii 1894-1896.

33. De exemplu, în momentul în care, în 1892, învățătoarea Eliad a intrat într-un concediu medical de 15 zile, ca urmare a unei crize de gastrită cronică, cel care a înlocuit-o în mod oficial la catedră era preotul din Herăstru, Ion Nucșoreanu. (ANIC, fond "Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Divizia contabilității. Școlile primare rurale din județul Ilfov și cele din București", dosar 9, anul 1892, fila 175.)

34. *Ibidem*, dosar 3, anul 1889, fila 152.

xandrina Tănăsescu primea în 1896 un spor de 27 de lei, ajungând la un salariu net de 105,30 lei³⁵. Statutul de funcționari publici de care beneficiau cadrele didactice era consolidat de jurământul obligatoriu de credință și loialitate (un jurământ identic cu cel depus de către ceilalți angajați ai statului), oficiat în fața prefectului și în prezența preotului³⁶:

Grelele încercări prin care a trecut țara în anii 1913-1918 s-au răsfrânt și asupra vieții școlii din Herăstrău. La sfârșitul campaniei militare contra Bulgariei, din vara anului 1913, trupele românești revenite de pe front vor aduce aici o teribilă molimă, holera. Lângă Herăstrău, în marginea Capitalei, la gara Dimitrie Bolintineanu de pe linia ferată București-Oltenița s-a instalat atunci un spital de carantină pentru suspecții de holeră. Epidemia s-a extins rapid în rândul localnicilor, ceea ce a determinat autoritățile de resort să suspende pentru o vreme cursurile școlii.

Intrarea țării în primul război mondial a dereglat mult mai serios și pentru o perioadă mai lungă de timp viața localnicilor și mai ales ritmul normal de desfășurare a procesului instructiv-educativ. Mobilizarea pe front a învățătorilor și a profesorilor, retragerea autorităților și a unei părți a populației în Moldova și, mai ales, perioada de 2 ani de ocupație a trupelor Puterilor Centrale asupra Olteniei, Munteniei și a Dobrogei (1916-1918), au creat mari disfuncționalități în învățământul românesc. Din cauza războiului, anul școlar a început în 1916 la 1 noiembrie, pentru a se întrerupe după numai două săptămâni, sub presiunea evenimentelor defavorabile de pe front. În teritoriul intrat sub ocupația armatelor Puterilor Centrale, cursurile vor fi reluate la 23 februarie 1917, anul școlar prelungindu-se până la 18 octombrie³⁷.

În Herăstrău, la fel ca în marea majoritate a localități lor din teritoriul ocupat, am1atele Puterilor Centrale au rechiziționat localul școlii. Confruntat cu această situație generalizată, Ministerul Instrucțiunii de atunci s-a gândit la soluția "școlilor în aer liber", care să reunească pe timpul verii elevii de la cursurile regulate, în scopul parcurgerii complete a programei școlare. La 1 mai 1918, învățătoarea Polixenia Berbeceanu înființa o astfel de "școală" la Herăstrău, aplicând cu rezultate apreciable metodele inedite și cu totul speciale specifice unei asemenea modalități de desfășurare a cursurilor, metode pe care învățătoarea Berbeceanu le asimilase în stagiile de pregătire inițiate de către minister cu începere din 1917. Acestă fom1ă de învățământ primar, ce îmbina de o manieră originală predarea cunoștințelor teoretice și a celor practice, a continuat să funcționeze în He-

35. *Ibidem*, dosar 15, anul 1896, fila 21.

36. Jurământul avea următorul text: "Jur în numele Sfintei Treimi că voi servi cu credință și dreptate în funcțiunea ce mi s-a încredințat, că voi păzi legile și instituțiile țării mele și că nu mă voi abate de la datoriile prescrise. Jur credință Majestății Sale Regelui și Dinastiei Sale. Așa să-mi ajute Dumnezeu." (*Ibidem*, fond "Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Divizia școlilor. Școlile primare rurale din județul Ilfov", dosar 30, anul 1901, fila 243.)

37. M. Bordeianu și P. Vladcovschi, *op. cit.*, p. 323. Cât de tulbure a fost această perioadă a ocupației pentru dascălii din Herăstrău înțelegem și din faptul că din arhiva școlii lipesc toate documentele anului școlar 1916/1917 (registru matricol, cataloage, etc.)

răstrău și după 1919, moment al revenirii sistemului românesc de învățământ la o stare de nonnalitate. Mai mult decât atât, ca urmare a organizării unei expoziții în școala de aici în 1920, rezultatele acestui experiment erau unanim apreciate. Totuși, în 1922, Ministerul Instrucțiunii decidea desființarea acestor școli "în aer liber"³⁸.

Contextul intrării țării în război a produs și o altă categorie de dificultăți în viața școlii din Herăstrău. Încă de la începutul evenimentelor, învățătorul Cosâmbescu a fost mobilizat pe front, iar cursurile au fost ținute de soția acestuia, învățătoarea Angela Cosâmbescu, și de o altă învățătoare detașată, Leontina Stilla. Între cele două cadre didactice s-a instaurat o stare de ostilitate, ce a influențat negativ atmosfera de lucru din școală. La întoarcerea sa de pe front, în 1919, și cu ocazia reintegrării sale în funcție, Ștefan Cosâmbescu a adăugat o notă la foaia matricolă a fiului său Lucian, elev al școlii, ceea ce mărturisește asupra relațiilor tensionate din anii 1916-1918 dintre cele două învățătoare. *"În dușmănie cu soția învățătorului mobilizat, suplinitoarea se răzbună pe elev"*³⁹

Perioada 1888-1918 a reprezentat etapa în care școala din Herăstrău a avut de înfruntat dificultăți inerente începutului, de la suspiciunea și chiar ostilitatea localnicilor față de instituția în sine și până la lipsurile materiale propriu-zise, Dascălii Herăstrăului au avut de luptat cu abandonul școlar care le decima efectivele de elevi de la un an la altul, cu provocarea profesională de a-i învăța carte pe copiii cătunului, un grup mereu neomogen, cu vârste între 7 și 16 ani, ce se înghesui au zi de zi în singura sală de clasă, dar și cu încercările dureroase din anii războiului. Ne este greu acum să evaluăm cu precizie impactul pe care apariția și funcționarea școlii l-au avut în anii de până la 1918 asupra comunității cătunului Herăstrău, din cauza lipsei unor date adecvate și pertinente. Este vorba, în primul rând, de informații asupra parcursului socio-profesional al absolvenților cursurilor primare. Arhivele, atât cea a școlii, cât și cele păstrate la Arhivele Naționale Centrale, rămân tăcute în ceea ce privește elevii Herăstrăului care se înscriau la o școală secundară, intrau la vreun meșter sau atelier ca ucenici, ori rămâneau în sat ca muncitori agricoli. Putem să afirmăm impactul pozitiv al școlii asupra vieții locuitorilor cătunului pe baza unor argumente indirecte. Înființarea școlii în Herăstrău a transformat învățătura și educația într-o realitate mult mai ușor accesibilă pentru acești copii, care nu mai erau obligați să bată zi de zi drumul anevoios de până la școala din Băneasa.

Pe de altă parte, școlarizarea an de an a unui număr mare de copii (dar fără a se atinge vreodată procente de peste 80% din populația de vârstă școlară a cătunului) a creat premise favorabile unei îmbunătățiri a statutului profesional și social al locuitorilor din Herăstrău. Datele din registrele matricole vin să confirme această afirmație: părinții din generațiile ce au crescut cu școala în cătun au profesii mult mai diversificate, în comparație cu cele ale părinților lor. În plus, ponderea celor care lucrează în industrie și în servicii era din ce în ce mai mare:

38. *Monografia instituțiilor școlare...*, IV, 1967, p. 10.

39. *Ibidem*.

întâlnim în actele școlii tot mai mulți părinți muncitori, meseriași și comercianți. Această situație se datora în mod evident dezvoltării economice a zonei, dar nu poate fi omis rolul școlii, instituție ce a creat locuitorilor cătunului posibilități în a ocupa asemenea locuri de muncă.

După trei decenii de existență, școala din Herăstrău era în 1918 o instituție consolidată, ce și-a câștigat un binemeritat prestigiu în rândul localnicilor, drept cel mai la îndemână și sigur avantaj în împlinirea idealurilor lor de recunoaștere socială și bunăstare. Toate acestea s-au datorat cu prisosință eforturilor și devotamentului atât ale dascălilor, cât și ale elevilor, în spre parcurgere a căii aspre, dar luminoase a cunoașterii.

IZVOARE ȘI BIBLIOGRAFIE

Arhiva Școlii nr. 12, București, 1888-1918

fonduri: "Cataloage"
 "Consilii pedagogice"
 "Corespondență"
 "Decizii"
 "Instrucțiuni"
 "Note diverse"
 "Registre de inspecții"
 "Registre matricole"
 "Situații statistice"
 "State de plată"

Arhivele Nationale Istorice Centrale, 1887-1910

fonduri: "Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Divizia școlilor. Școlile primare rurale din județul Ilfov"

"Ministerul Culturii Naționale. Direcția școlilor. Școlile primare rurale din București și județul Ilfov"

II. DOCUMENTE PUBLICATE, LEGI, REGULAMENTE

Legi ale Învățământului din România (1864-1978), I-II, Institutul de Științe ale Educației, București, 1991.

Proiect de reorganizare a Învățământului rural elaborat de Comisia Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Tipografia Curții Regale, București, 1889.

III. LUCRĂRI GENERALE

BORDEIANU Mihai și VLADCOVȘCHI Petru, *Învățământul românesc în date*, Editura Junimea, Iași, 1979;

CROITORU Nicolae și TARCOB Dumitru (coord.), *București. Monografie*, Editura Sport Turism, București, 1985.

GEORGESCU Florian (red. resp.), *Istoria orașului București*, 1, Muzeul de Istorie al orașului București, București, 1965.

GIURESCU Constantin C., *Istoria Bucureștilor*, ed. II, , Editura Sport-Turism, București, 1979

GIURESCU Constantin C., MIHAILEANU Nicolae și IVANOV Igor (coord.), *Istoria învățământului din România. Compendiu*, EDP, București, 1971.

IORDAN Ion și GĂȘTEANU Petre, *Județul Ilfov. Monografie*, Editura Academiei RSR, București, 1970.

MANOLACHE Anghel și PĂRNUȚĂ Gheorghe, *Istoria învățământului din România*, I-II, EDP, București, 1993.

POPESCU- TEIUȘAN Ilie, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucțiunii publice din 1864*, EDP, București, 1963.

Școlile noastre sătești. Localurile, Tipografia Curții Regale și Tipografia F. Gobl și Fii, București, 1890.

III. LUCRĂRI SPECIALE

Monografia instituțiilor școlare. Raionul "30 Decembrie", I-IV, Inspectoratul școlar al municipiului București și Biblioteca Centrală Pedagogică, București, 1967.

NEMETESCU George P., *Băneasa, stațiune recreativă a Bucureștilor. Origine, istoric, situație juridică*, Tipografia Graiul Românesc, București, fa.

TATARU Toader, "Condica bisericii din Herăstrău. Însemnări particulare ale preotului (1848 1882)", în *Milcovia*, nr.1, 1930.

V ASILIU-BELMONT Constanța, *Cartierul Herăstrău. Monografie* (manuscris), în *Arhivele Naționale Istorice Centrale*, fond "Ministerul Culturii Naționale. Direcția școlilor. Școlile primare rurale din București și județul Ilfov", dosar 655, anul 1942, filele 420-432.